

Trendpanorama Diversiteit

Wat zijn de belangrijkste Trends op het gebied van diversiteit in Nederland en Overijssel? We hebben ze voor u op een rijtje gezet.

1. De migratie van allochtonen naar Nederland en Overijssel is in vergelijking met andere landen gematigd, en de ontwikkeling ervan ook.

Nederland scoort net onder het gemiddelde van de OESO-landen wat betreft het aantal mensen dat in het buitenland is geboren: iets meer dan 10%. Landen als Israël en Nieuw Zeeland zitten daar ver boven, maar ook in vergelijkbare landen als Duitsland, België en Zweden ligt dat percentage hoger. Ook wat betreft de ontwikkeling van het aantal immigranten scoren we onder het OESO-gemiddelde. Allochtonen wonen vooral in het Westen. Van de allochtonen in Overijssel woont 65% in de steden.

2. De globalisering zet door), en daarmee zal de diversiteit binnen Nederland en Overijssel toenemen.

Nederland staat op de achtste plaats van de zestig meest geglobaliseerde landen wat economie betreft. Nederland scoort vooral hoog op openheid van handel, kapitaalbewegingen en de uitwisseling van technologieën en ideeën (Ernst & Young, 2011).

Van alle landen met meer dan tien miljoen inwoners hebben alleen Maleisië, Vietnam, België, Hongarije en Tsjechië meer internationale handel in vergelijking met hun BBP. De internationale handel van Nederland als percentage van het BBP was 70 procent in 2007. Dat is aanmerkelijk hoger dan Duitsland (43 procent), Verenigd Koninkrijk en Frankrijk (beiden 28 procent), Japan (17 procent) en de Verenigde Staten (14 procent).

De internationale handel blijft groeien en breidt zich steeds verder uit. Er komen steeds meer verschillende nationaliteiten in Nederland en bedrijven proberen toptalent uit andere landen naar Nederland te halen. Het aantal buitenlandse studenten groeit ook. In een onderzoek van Nuffic (2010) komt naar voren dat in het voortgezet onderwijs de betekenis van internationalisering ook groeit. Bijna zeventig procent van de scholen maakt gebruik van één van de programma's op dit terrein. Rond de tien procent van de leerlingen neemt tijdens de schoolcarrière deel aan een uitwisseling. Duitsland is het belangrijkste bestemmingsland gevolgd door België en Frankrijk. Spanje en Turkije zijn de sterkste stijgers. Voor de Nederlandse consument is er ook meer keus. Mensen kunnen bijvoorbeeld via E-bay en Amazon producten vanuit heel de wereld bestellen.

Nederland wordt steeds heterogener; in bijna alle facetten van de samenleving. Zo is Nederland de afgelopen jaren op etnisch-cultureel gebied steeds heterogener aan het worden. Alleen al de stad Amsterdam kent meer dan 177 nationaliteiten en is de meest multiculturele stad ter wereld. Amsterdam wordt gevolgd door Antwerpen met 164 nationaliteiten en New York met 150 nationaliteiten (zie nieuwsartikelen in de bronnenlijst).

3. Ondanks de globalisering zijn grenzen en afstand nog steeds erg belangrijk.

Hoewel veel mensen de term 'globalisering' erg makkelijk in mond nemen, past de constatering dat nationale grenzen er nog steeds erg toe doen. Grenzen verminderen de uitwisseling van mensen, goederen, diensten en kapitaal. Afstanden doen dat ook. Daarbij gaat het niet alleen om geografische afstanden, maar ook om afstanden in wet- en regelgeving, cultuur en economie. In 2009 werd 77% van het globale product nog steeds binnen landsgrenzen geproduceerd. De binnenlandse handel is veel groter dan die met het buitenland. Van het globale product dat over landsgrenzen heen geproduceerd wordt, is een fors deel ook nog eens handel tussen verschillende onderdelen van dezelfde multinational. Op mondiaal niveau bedroegen buitenlandse investeringen in bedrijven ongeveer 9% van alle investeringen, en zelfs op de aandelenmarkten was slechts 20% in buitenlandse handen. De overheidsschulden waren, voor de crisis, tussen de 25 en 35 % in buitenlandse handen.

Wat mensen betreft is globaal gesproken slechts 3% van de inwoners van landen eerste generatie immigrant en is slechts 2% van de studenten buitenlands. Ongeveer 90% van de mensen zal nooit het land verlaten waarin zij geboren werden. Wat betreft de brieven; minder dan 1 % van alle brieven is internationaal. Van het telefoonverkeer is slechts ca. 2% buitenlands. Internet gaat voor ongeveer 18% over grenzen heen.

Hoewel Nederland een erg open economie heeft gaat overigens het grootste deel van de export niet zo heel ver over de grens: de meest export vanuit Nederland is bestemd voor landen binnen de Europese Unie en dan met name Duitsland (25%) en België (12,5%). In die zin geldt 'distance is dead' dus niet.

De globalisering zet door, maar moet derhalve niet overdreven worden.

4. Met de opkomst van nieuwe economieën zal het contact met andere culturen intensiever worden.

Wie had er drie jaar geleden van gedroomd dat China en Brazilië afgelopen jaar als mogelijke redders van de Euro worden gezien? Met hun snelle groei spelen de opkomende economieën momenteel een belangrijke rol in het onzekere mondiale herstel. De opkomst van landen als China en India bieden goede kansen voor het bedrijfsleven in de vorm van nieuwe afzetmarkten en investeringsmogelijkheden. Zo is de Nederlandse goederenimport uit China in 2010 explosief gestegen. Er werd voor 31 miljard euro ingevoerd. Dit is 41 procent meer dan in 2009 (CBS, 2011).

In het najaar van 2011 organiseerde de Koninklijke Metaalunie een handelsmissie naar Turkije. Volgens Paul Verlinden, Beleidssecretaris Internationale Zaken van de Metaalunie, biedt Turkije veel mogelijkheden door de grote groei van de industrie in het land. De Turkse industrie is bezig met een moderniseringsslag, waardoor er kansen ontstaan voor de Nederlandse ondernemers in de machinebouw en in de toelevering en engineering van componenten en halffabricaten.

In Turkije bestaat er momenteel een enorme behoefte aan kennis en hoogwaardige technologie, mede als gevolg van een stijgende consumentenvraag en de toenemende welvaart in het land. Volgens Group Director Operations Pelle van Walraven van J. Van Walraven BV uit Mijdrecht is de kans groot dat wie nu de Turkse markt betreedt, daar straks de voordelen uit haalt.

http://www.zakeninturkije.nl/nieuwsmeer_761_metaalsector-ziet-kansen-in-turkije.html

Ook in andere sectoren liggen er kansen. Neem dit bericht:

De export van varzen verloopt dit jaar goed, meldt directeur Reinoud van Gent van exportorganisatie Veevro. Dit jaar zullen er naar verwachting 40.000 tot 45.000 dieren de grens overgaan. Dat is redelijk in lijn met de uitvoer van voor de uitbraken van de dierziekte blauwtong, ongeveer 4 jaar geleden. Vorig jaar ging het om ongeveer 37.000 dieren. Belangrijke exportlanden voor jonge drachtige Nederlandse koeien zijn Rusland, Roemenië en Marokko.

http://www.zakeninturkije.nl/nieuwsmeer_894_veel-vraag-naar-rundvee-vanuit-turkije.html

Het lukt Nederland ook zijn positie als handelsland te behouden. Ondanks de sterk toegenomen wereldhandel is Nederland opgeklimmen van de zevende exporteur ter wereld in 1970 tot de nummer vijf in 2008. Op de Global Competitiveness Index van het World Economic Forum (WEF), een graadmeter voor de concurrentiekracht van landen, scoort Nederland relatief goed met een zevende plaats.

5. De crisis verscherpt tegenstellingen tussen diverse groepen.

In tijden van crisis kijkt men naar 'de ander' als oorzaak van de problemen. Vaak zijn die anderen buitenlanders. Vooral laagopgeleiden en werklozen ervaren gevoelens van etnische dreiging (Savelkoul et al., 2011). Die komen in dat geval voort uit de concurrentiestrijd met etnische minderheden over de schaarse economische hulpbronnen zoals banen en politieke middelen. Wanneer het economisch goed gaat in een land verbetert de relatie tussen etnische groepen. Een lage werkloosheidsgraad en een relatief hoge welvaart maken de concurrentiestrijd tussen etnische groepen als het ware overbodig terwijl de concurrentiestrijd aanwakkert als de economie stagneert of krimpt als de materiele schaarste toeneemt (Thijsse, & Dierckx, 2011, p.2). Het ontstaan van gevoelens van etnische dreiging bleek overigens geen verband te houden met de daadwerkelijke aanwezigheid van etnische minderheden in een gebied. Mogelijk worden deze gevoelens beïnvloed door de media-aandacht aan immigranten of het politieke klimaat in Nederland (Savelkoul et al., 2011).

6. Nederland vergrijst. De tekorten op de arbeidsmarkt groeien en daardoor ook de vraag naar arbeidskrachten vanuit het buitenland.

Tekorten op de arbeidsmarkt

In de periode 2010-2014 komen er in totaal 93.100 personen nieuw op de arbeidsmarkt in Overijssel. Dat zijn schoolverlaters, afgestudeerden van het hoger onderwijs en mensen die al werken en een niveauverhogende of richtingveranderende opleiding voltooien. Dit is terug te zien in onderstaande tabel.

Totale arbeidsmarktinstroom 2010-2014 in Nederland, Overijssel en 3 RPA-gebieden

Regio	Arbeidsmarktinstroom
Nederland	1.365.500
Overijssel	93.100
IJssel-Vecht	43.000
Twente	48.500
Stedendriehoek	38.200

Bron: ROA, LISA, Colo; bewerking Etil.

De totale vraag van de werkgevers naar nieuwkomers op de arbeidsmarkt bedraagt in Overijssel in de jaren 2010-2014 naar schatting 97.600 (zie onderstaande tabel). Er ontstaan dus al op de korte termijn tekorten.

6. Het aantal mensen uit Midden- en Oost Europa zal toenemen. De tekorten op de arbeidsmarkt versnellen dit proces.

Sinds de toetreding van de MOE-landen bij de EU is in Nederland de immigratie uit Polen, Bulgarije en Roemenie gestegen. De grootste groep zijn de Polen; sinds hun toetreding tot de EU is het aantal Polen in Nederland vervijfvoudigd (Groenewold & de Beer, 2010, p.1). De verwachting is dat het aantal 1^e generatie allochtonen uit MOE-landen zal toenemen van 83.000 in 2009 naar een aantal tussen de 116.000 en 196.000 in 2015 (Groenewold & de Beer, 2010, p.1). Dit is vooral relevant met betrekking tot zaken als inburgering. De verwachting is dat het aantal 2^e generatie MOE-landers zal oplopen van 32.000 in 2009 tot een aantal dat zal liggen tussen 113.000 en 220.000 immigranten in 2040 ((Groenewold & de Beer, 2010, p.6). Dit is bijvoorbeeld van belang voor onderwijs- en jeugdvoorzieningen. Het aantal MOE-landers is niet met zekerheid vast te stellen want alleen MOE-landers die langer dan vier maanden in Nederland verblijven, moeten zich inschrijven in het GBA. Het aantal MOE-landers ligt dus waarschijnlijk nog hoger.

Nederland is niet echt een belangrijk land van bestemming voor migranten uit MOE-landen. In 2006 koos bijvoorbeeld 2,4 % van de Poolse migranten voor Nederland terwijl 41% van de Poolse migranten koos voor Duitsland en 17% koos voor het Verenigd Koninkrijk (Groenewold & de Beer, 2010, p.6).

MOE-landers die ingeschreven staan in het GBA wonen sterk geconcentreerd in West- en Zuid-Nederland (voor een deel in de grote steden, voor een deel in de plattelandsgebieden). Deze woonlocaties zijn verklaarbaar vanuit de werkgelegenheid waarin zij veel werkzaam zijn. Aan de ene

kant de tuinbouw in diverse regio's anderzijds in de grote steden (met name in Rotterdam en Den Haag) (Dagevos, 2011, p. 88)

De migratie vanuit Polen is voor een groot deel van tijdelijke aard. Definitieve vestiging en gezinshereniging vinden niet op grote schaal plaats. Het is de vraag hoe dat zal gaan als in 2014 Bulgaren en Roemenen zich vrij kunnen vestigen. Vanwege de slechtere economische vooruitzichten in deze thuislanden is er een kans dat zij zich wel definitief zullen vestigen.

(<http://www.nidi.knaw.nl/Pages/NID/32/523.bGFuZz1OTA.html>)

7. Nederlandse studenten zijn niet erg op het buitenland georiënteerd, en er zijn in Nederland in vergelijking met andere landen ook niet veel buitenlandse studenten. De verwachting is dat dit aantal zal groeien. In het geval van Overijssel is de groei van het aantal Duitse studenten opvallend.

Slechts 2,3 % van de Nederlandse studenten doet een studie in het buitenland. En in 2008 waren 6,8 procent van de studenten in Nederland van buitenlandse afkomst. Dat is weinig, vergeleken met Duitsland (10,9%), België (10,6%) en zeker Engeland (19,9%).

Tabel 3.1: Aandeel van studenten die in het buitenland studeren, en van buitenlandse studenten (2003-2008)

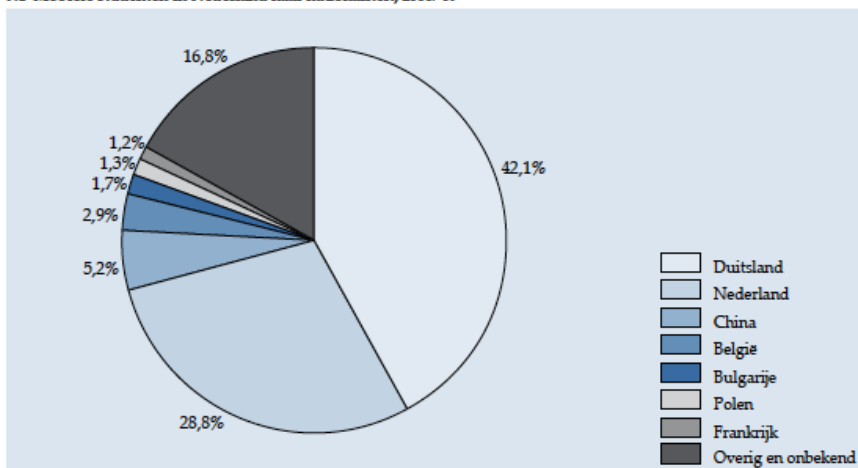
	Uitstroom: studenten in het buitenland		Instroom: buitenlandse studenten	
	2003	2008	2003	2008
Nederland	2,4	2,3	3,9	6,8
Duitsland	2,8	4,2	10,7	10,9
Verenigd Koninkrijk	1,2	1,2	11,2	19,9
België	3,1	2,8	11,2	10,6
Oostenrijk	5,5	4,5	13,5	18,7
Zwitserland	4,7	5,0	17,7	20,3
Zweden	3,6	3,8	6,2	8,5

Bron: DAAD/HIS, <http://www.wissenschaftweltoffen.de/daten/5/3/1> (op basis van OECD-cijfers);

Het aantal buitenlandse studenten in Nederland neemt wel toe. Dit geldt met name voor het hoger onderwijs. De meeste studenten komen uit Duitsland, op forse afstand gevolgd door studenten uit China en België (Nuffic, 2010; CBS, 2010).

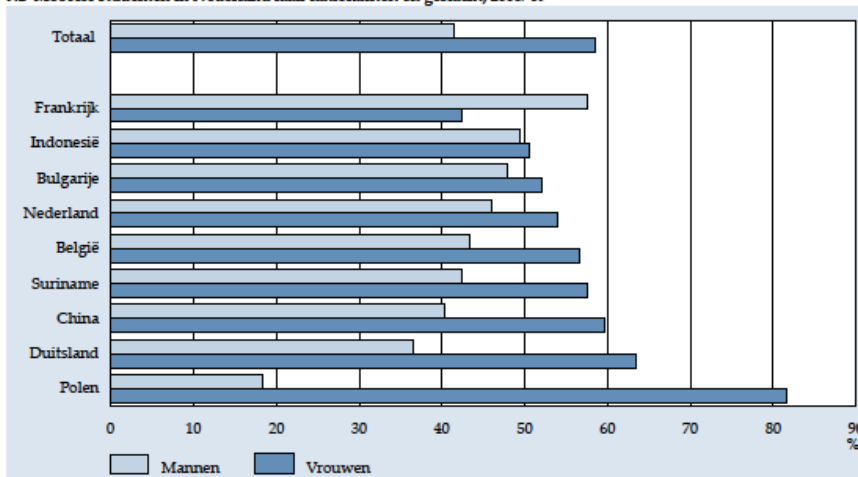
Hetzelfde geldt voor kenniswerkers uit het buitenland. Nederland is meer en meer onderdeel van een globaal netwerk van arbeidsvraag en –aanbod waarin vooral multinationals en specifieke groepen (niet-)westerse allochtone arbeidskrachten actief zijn. Er bestaat in toenemende mate behoefte aan kenniswerkers (hoogopgeleide, vaak technisch specialisten). Deze ‘bovenkant’ van de arbeidsmarkt komt bijvoorbeeld uit westerse landen zoals Japan en de Verenigde Staten maar steeds vaker ook uit niet-westerse landen zoals India. Daarom heeft het kabinet met de invoering van de kennismigrantenregeling het aandeel expats doen willen stijgen (Cörvers et al., 2009; CBS, 2011). De verwachting is dat het aantal Grieken, Spanjaarden en Portugezen in Nederland flink zal toenemen als gevolg van de economische malaise in deze landen. Hier zijn echter nog geen cijfers over bij het CBS.

9.1 Mobiele studenten in Nederland naar nationaliteit, 2008/09

Bron: CBS (Onderwijsstatistiek).

9.2 Mobiele studenten in Nederland naar nationaliteit en geslacht, 2008/09

Bron: CBS (Onderwijsstatistiek, SSB).

8. Wat betreft opleidingsniveau en arbeidsparticipatie maken allochtonen een inhaalslag, hoewel de verschillen met autochtonen nog steeds aanzienlijk zijn.

Het opleidingsniveau van allochtonen wordt steeds hoger. Het aantal hoogopgeleiden onder niet-westerse allochtonen neemt het snelst toe. Niet-westerse allochtonen stromen vaker door naar een hoger opleidingsniveau dan autochtone leerlingen (CBS, 2010b). Opvallend is dat vooral de allochtone vrouwen het heel goed doen. Allochtone vrouwen stromen gemiddeld vaker door naar het hoger onderwijs dan allochtone mannen en zijn steeds vaker hoogopgeleid (CBS, 2010b).

Ondanks de gaande inhaalslag blijven aan het eind van de basisschool de prestaties van niet-westerse allochtone leerlingen gemiddeld achter op die van autochtone leerlingen (CBS, 2010b). In het voortgezet onderwijs lopen niet-westerse allochtonen eerder vertraging op en komt stapelen van diploma's vaker voor. Daarnaast is het aandeel examenkandidaten dat slaagt voor het examen bij autochtonen nog steeds hoger dan bij allochtonen. In het MBO volgen autochtonen relatief vaker meteen een opleiding op één van de hoogste niveaus (drie en vier) terwijl allochtone leerlingen laag

starten en daarna doorstromen (CBS, 2010b). Overigens zijn er ook autochtone deelpopulaties die dezelfde problemen hebben. Zo zijn de onderwijsachterstanden in delen van Drente en Friesland statistisch gezien zeer hardnekkig.

Ook op het gebied van arbeid zijn allochtonen bezig met een inhaalslag. Tweede generatie allochtonen hebben steeds vaker werk in verhouding met eerste generatie allochtonen (CBS, 2010a). Het aantal allochtone ondernemers is de afgelopen tien jaar sterk gestegen. Allochtone ondernemers zijn steeds vaker actief in verschillende branches en de overlevingskansen van startende ondernemers zijn sterk verbeterd (Geest van der & Dietvorst 2010). Ook hebben kinderen van allochtonen een minder grote kans om in een lage inkomensgroep te blijven. Allochtone kinderen hebben namelijk meer kans op opwaartse arbeidsmobiliteit dan autochtone kinderen uit de laatste inkomensgroepen. Een verklaring hiervoor is dat allochtone kinderen zich beter weten los te maken van hun omgeving en meer profiteren van onderwijs dan autochtone kinderen uit de laagste inkomensklassen (Corvers & Loo, 2001).

Aan de andere kant ondervinden allochtonen meer gevolgen van de recessie dan autochtonen en blijken kwetsbaarder te zijn op de arbeidsmarkt. Ook stromen ze sneller door naar een bijstandsuitkering (CBS, 2010b). Daarnaast stijgt de werkloosheid bij alle niet-westerse allochtonen en zijn niet-westerse allochtonen vaker werkloos ongeacht hun opleidingsniveau (CBS, 2010a). Daarbij spelen vooroordelen en discriminatie door werkgevers een rol. Een aanzienlijk deel van de Nederlandse ondernemers geeft toe, liever geen 'buitenlanders' aan te nemen voor functies waarvoor ook 'Hollanders' beschikbaar zijn.

9. De diversiteit in opleidingsniveau wordt in Overijssel wellicht een groter probleem dan de diversiteit in afkomst.

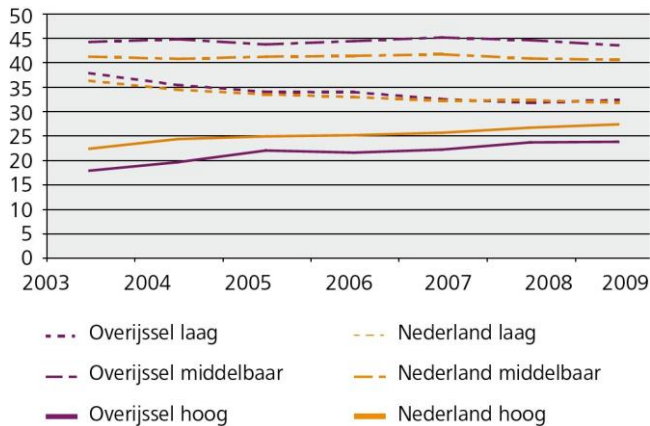
Er wonen in Overijssel betrekkelijk weinig allochtonen, en relatief veel lager opgeleiden. Is er sprake van een dieper wordende kloof tussen hoog- en laagopgeleid? De zaak ligt genuanceerd. Aan de ene kant is het duidelijk dat het hebben van een goede opleiding veel voordelen heeft. Naarmate mensen hoger opgeleid zijn, stijgt de maatschappelijke participatie en nemen politieke betrokkenheid (de 'diplomademocratie') en cultuurdeelname toe. Hoogopgeleiden zijn bovendien gezonder en nemen minder deel aan criminele activiteiten dan laagopgeleiden. Een hoog opleidingsniveau is een belangrijke stap naar een goede leefsituatie. Hoger opgeleiden hebben betere beroepskansen op de arbeidsmarkt dan laagopgeleiden, niet alleen bij aanvang van de carrière, maar ook gedurende de loopbaan. Ook het inkomen van hoogopgeleiden is hoger. Sinds de jaren negentig brengt een hogere opleiding steeds meer op in termen van beloning op de arbeidsmarkt. Recente cijfers van het CBS in 'De Nederlandse Samenleving 2010' bevestigen dit beeld.

Aan de andere kant laat "De sociale staat van Nederland" (SCP 2011) zien dat de verschillen in de leefsituatie tussen hoger- en lageropgeleiden sinds 1999 constant gebleven zijn. Ook met een lage of middelbare opleiding valt er in Nederland prima te leven. De nadruk in het beleid is wellicht te veel gefocust op de hoger opgeleiden: zij vormen een minderheid, en zullen dat blijven doen.

Het SCP meet dus geen verdieping van de kloof tussen hoog- en laagopgeleid. Peter Giesen in de Volkskrant: "Misschien is de kloof tussen hoger en lager opgeleiden niet groter geworden, maar wordt zij sterker als zodanig ervaren omdat lager opgeleiden veel luidruchtiger van zich laten horen". Volgens socioloog Wolbers (Radboud Universiteit) zullen de grootste problemen optreden bij een harde kern van hardnekkige achterblijvers, zo'n 5 tot 10% van de bevolking. Het zijn die mensen die wel onder de aandacht van de overheid moeten blijven, of komen.

Zowel landelijk als in Overijssel heeft de groep middelbaar opgeleiden het grootste aandeel in de bevolking van 15-64 jaar. In Overijssel is dit aandeel met 43% hoger dan het landelijk aandeel van 40%. In de periode 2003-2009 is zowel voor Overijssel als voor Nederland dat aandeel niet veel veranderd. Wel groeit het aantal hoogopgeleiden in Overijssel. In 2003 was het percentage hoogopgeleiden in Overijssel nog 18 procent.

Ontwikkeling opleidingsniveau bevolking 15-64 jaar in Overijssel en Nederland 2003-2009 (%)

10. In het landelijk gebied van Overijssel kan het gebrek aan diversiteit een probleem worden.

Hoewel de bevolking van Overijssel nog een tijd blijft doorgroeien, is er op zeer lokaal niveau sprake van krimp. Eigenlijk gaat het daarbij niet eens om gemeentelijk niveau: binnen gemeenten kunnen sommige dorpen groeien, terwijl nog geen 5 kilometer verder zich een krimpsituatie voordoet. De sociaal-economische situatie moet per dorp bekeken worden. Er is een kans dat in sommige delen van Overijssel zich een ontwikkeling voordoet dat kansrijke jongeren wegtrekken, en er een relatief arme en oude bevolking achterblijft. Op dat moment ontstaat een situatie van te veel homogeniteit: er zijn teveel weinig weerbare mensen. Volgens het SCP behoort een aanzienlijk deel van het landelijk gebied van Overijssel tot het 'gesloten platteland'. Men beziet de buitenwereld en nieuwkomers met enige argwaan. Dat kan de vicieuze cirkel naar minder vitaliteit versterken. In die zin kan er sprake zijn van te weinig diversiteit in het landelijk gebied van Overijssel.

11. Nederland wordt in een heleboel opzichten diverser. De overheid is heeft moeite om daar op te reageren.

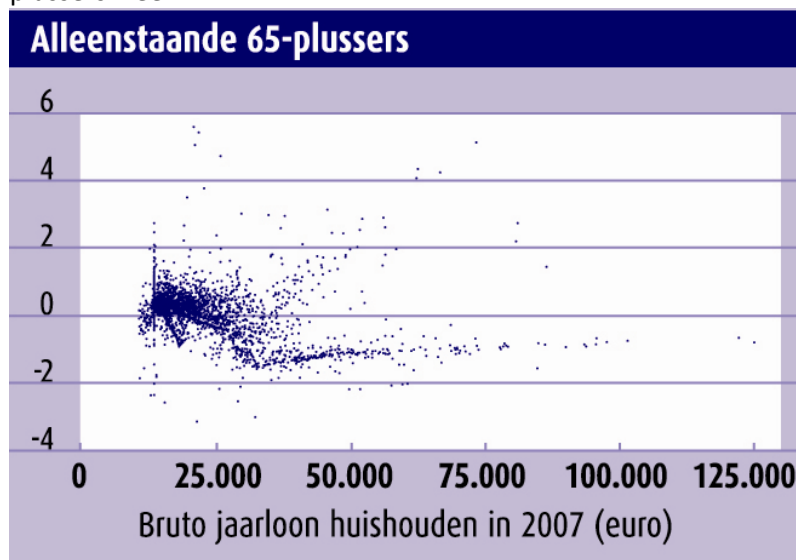
De samenleving wordt niet alleen diverser als het gaat om de afkomst van de bevolking. Ook op andere gebieden is er steeds meer diversiteit. Denk aan de diversiteit in werkverbanden op de arbeidsmarkt, samenlevingsvormen, waarde-oriëntaties of het stemgedrag van mensen. Mensen worden individualistischer: er valt meer te kiezen.

De markt reageert op deze massa individualisering. Er worden maatwerkproducten voor de consument met een specifieke behoefte geleverd. De essentie is dat de klant de voortbrengingsketen stuurt. Aanbieders reageren hierop en maken een product op maat. Massa individualisering neemt steeds meer toe en is een reactie op de toenemende behoefte aan uniciteit. Dit is bijvoorbeeld niet

alleen te zien bij de toenemende behoefte aan op maat gemaakte woningen, maar is ook terug te zien in de veranderingen in het winkelaanbod. De jaarlijkse winkeltelling van Locatus over 2011 laat zien dat winkels plaats maken voor dienstverleners (tattooshops, afhaalrestaurants, kledingreparatie)

Het is lastig voor de overheid om op een heterogene wereld te reageren. 'One size fits all' beleid is niet mogelijk, maar aan de andere kant is er het rechtvaardigheidsbeginsel: gelijke monniken, gelijke kappen. De overheid mag geen onderscheid maken tussen mensen op een manier zoals de markt en civil society dat wel mogen.

Een voorbeeld. Onderstaande grafiek geeft het bruto jaarloon per huishouden van alleenstaande 65-plussers weer.

BRON: CPB

Wat heel duidelijk in deze tabel te zien is, is dat de spreiding binnen deze groep erg groot is en dat dit geen homogene groep is zoals men misschien wel zou verwachten. Moet je gelijk beleid maken voor alleenstaande 65+-ers? Hoe kan de overheid inspelen op de toenemende heterogeniteit.

12. Juist omdat de overheid zich de komende jaren, om financiële reden, zal terugtrekken, wordt diversiteit een overheidsthema.

Taken die de overheid nu doet, zullen door de markt en door de gemeenschap gedaan moeten worden. De tijd van het blauwdrukdenken is voorbij. Dit kan aan de ene kant een grote diversiteit tot gevolg hebben. Er zal wellicht meer mogelijk worden in het landelijk gebied. Natuur en landschap zullen op andere manieren tot waarde moeten worden gemaakt. In de steden wordt de rol van de particuliere opdrachtgever belangrijker, waardoor de uniformiteit van Vinexwijken vermeden wordt.

Aan de andere kant kan het loslaten van de overheid ook tot uniformiteit leiden. Denk bijvoorbeeld aan de grootschalige landbouw, of de dominantie van grote winkelketens ('VerBlokkering') van winkelstraten. Diversiteit vergt ook energie. Het vergt vaak moeite om een evenwicht te bereiken tussen gelijkheid en diversiteit. Het is vrij zeker dat de overheid dit thema toch weer 'op zijn bord krijgt', maar dat het onderwerp op een andere manier behandeld moet gaan worden, minder vanuit de zeker macht van geld en regels.

Bronnen

- Bijl, R., Boelhouwer, J. & Pommer, R. (2007). *De Sociale staat van Nederland*. Den Haag: SCP.
- Bijl, R., Boelhouwer, J. & Pommer, R. (2009). *De Sociale staat van Nederland*. Den Haag: SCP.
- Bruijn, de, R. & Dagevos, J. (1999). *Massaindividualisering en de agrofoodsector*. Den Haag: Nationale raad voor landbouwkundig onderzoek.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2009). *Religie aan het begin van de 21ste eeuw*. Den Haag: CBS
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2010a). *Jaarrapport integratie 2010*. Den Haag: CBS
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2010b). *De Nederlandse samenleving*. Den Haag: CBS
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2010c). Ouderen wonen steeds langer zelfstandig. *Webmagazine CBS, geplaatst op 11 juli 2010*.
- Companen (2008). Onderzoek marktopnamecapaciteit; naar flexibiliteit in bouwbeleid. Arnhem: Companen.
- Corvers, F., Loo de, I. (2001). Inkomensmobiliteit tussen generaties. *ESB, 86^e jaargang, nr. 4301, pagina 263*.
- Dagevos, J. (2011). *Poolse migranten in Nederland*. Den Haag: SCP
- Esselink, R., Huijgen, G. & Lenderink, T. (2010). *Koopstromenonderzoek 2010*. Enschede: I&O Research
- Garssen, J., (2011). *Demografie van de vergrijzing*. Den Haag: CBS
- Geest van der, L., & Dietvorst, A., (2010). *Budgettaire effecten van immigratie van niet-westerse allochtonen*. Utrecht: NYFER
- Graaf-Zijl, M., G. van den Berg en A. Heyma (2004). Stepping stones for the unemployed: the effect of temporary jobs on the duration until regular work. *IZA Discussion Paper 1241*
- Groenewold, G. & J. de Beer (2010). *Toekomstverkenning allochtonen uit Midden- en Oost-Europa (MOE-landen)*. Onderzoeksrapport voor het ministerie van VROM-WWI. Den Haag: NIDI
- Savelkoul, M., Gesthuizen, M. & Scheepers, P. (2011). Explaining relationships between ethnic diversity and informal social capital across European countries and regions: Tests of constrict, conflict and contact theory. *Social Science Research, volume 40, Issue 4, July 2011, 1091- 1107*.
- Sociaal Cultureel Planbureau (2005). *Jaarrapport integratie 2005*. Den Haag: SCP.
- Sociaal Cultureel Planbureau (2009). *Jaarrapport integratie 2009*. Den Haag: SCP
- Tijssen, P. & Dierckx, D. (2011). Tussen contact en bedreiging: etnische diversiteit en ethnocentrisme in Antwerpse buurten. *Tijdschrift voor sociologie, vol. 32 no. 2, 153-176*

Tolsma, J. (2009). *Ethnic Hostility among Ethnic Majority and Minority Groups in the Netherlands. An Investigation into the Impact of Social Mobility Experiences, the Local Living Environment and Educational Attainment on Ethnic Hostility*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen

Provincie Overijssel: Arbeidsmarkt Prognoses Overijssel, nieuwsbrief september 2011 (Etil in opdracht van Provincie Overijssel, team beleidsinformatie).
http://overijssel.databank.nl/report/apo_nieuwsbrief.pdf

Provincie Overijssel: Krapt <http://www.overijssel.nl/overijssel/cijfers-kaarten/overijssels-feit/nieuwsbrief-ov-feit/2011-10-grote-krapte/>

UWV: Basisset Regionale Arbeidsmarktinformatie (UWV, augustus 2011)

Vermeij, L. & Mollenhorst, G. (2008). *Overgebleven dorpsleven*. Den Haag: SCP

Vliet, R. van der (2010). Geld maakt nog geen Nederlander. *CBS: Sociaaleconomische trends*, 3^e kwartaal 2010

Waal, J. van der & Houtman, D. (2010). Tolerantie in de postindustriële stad. Het ethnocentrisme van laagopgeleiden in 22 Nederlandse steden onderzocht. *Sociologie*, 6(3), 74-97.